
تهران شهر دوستدار سالمند، گام‌های آغازین تحقق نخستین پایتخت سالمندی جهان (به مناسبت سال سالمندی)

داریوش نعمتی^۱، دکتر حبیب آقابخشی^۲

چکیده:

سالمندی و شهرنشینی، به دلیل تأثیر متقابل بر یکدیگر، یکی از محورهای مهم مطالعه و برنامه‌ریزی برای افزایش کیفیت زندگی سالمندان در شهر محسوب می‌شوند. هدف اصلی پژوهش شناخت الگوها و ویژگی‌های طراحی شهری سالمندمحور و شهر دوستدار سالمند بوده و هدف‌های اختصاصی شامل شناخت رویکردهای جامعه‌شناسان سالمندشناس، طراحان شهری و سایر حوزه‌های مرتبط با آن در مورد ایجاد و لزوم پرداختن به سالمندی، شناخت مقتضیات شهر دوستدار سالمند و امکانات موجود شهر تهران برای پیوستن به جرگه شهرهای دوستدار سالمند در جهان است. هدف کاربردی نیز ارائه الگوی مناسب طراحی شهری برای سالمندان تهران و سپس کشور است. این پژوهش توصیفی است، از نظر هدف کاربردی و از نظر عمق در زمره پژوهش‌های سطحی نگر قرار می‌گیرد. روش پژوهش "کیفی" است و با استفاده از "فن دلفی" اجرا شده است. جمعیت آماری این پژوهش متخصصان طراحی شهری و جامعه‌شناسان سالمندشناس هستند. ابزار پژوهش پرسشنامه پژوهشگر ساخته است و داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS تجزیه و تحلیل شده‌اند. یافته‌های حاصل از دلفای این پژوهش به طور خلاصه نشان داد که در "راند اول" از نظر داوران متخصص، نیازهای پایه شهر دوستدار سالمند عواملی مانند محل نشستن، سرویس بهداشتی عمومی مناسب، ایمنی و بهداشت معابر و بوستان‌هاست که بر محدودیت‌های جسمانی و گاهی روانی سالمندان تأکید دارد. داوران معتقدند شهر تهران برای پیوستن به شهرهای دوستدار سالمند نیاز به بهسازی دارد و ساختن پل و زیرگذر مناسب کهنسالان در این شهر نادیده مانده است. ایشان در این مورد که تهران مثل الگوی جهانی سده حاضر با چالش سالمندی جمعیت - و شهرنشینی - مواجه است، اجماع کامل داشتند. نامنی بوستان‌ها از جهت تردد دوچرخه و اسکی‌سواری و توپ‌بازی و خطر برخورد با سالمندان و لزوم تفکیک فضای این فعالیت‌ها از محل حضور کهنسالان اولویت‌های بعدی توافق شده در بین داوران بوده است. برنامه‌ریزی میان‌مدت برای پیوستن تهران به جرگه شهرهای دوستدار سالمند مورد تأکید همه داوران بوده است.

کلید واژه‌ها:

شهر دوستدار سالمند، سالمند، طراحی شهری، سالمندان در شهر، جامعه‌شناسی سالمندی
پذیرش مقاله: ۹۱/۳/۱۷
پذیرش مقاله: ۹۱/۱۱/۲۵

۱. دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن، دانشکده علوم اجتماعی، رودهن، ایران.

۲. دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن، دانشکده علوم اجتماعی، رودهن، ایران.

مقدمه

پدیده سالمندی مسئله قرن چهاردهم شمسی ایران خواهد بود. با توجه به دو عامل اساسی جمعیت شناختی که در ایران در حال رخ دادن است، یعنی افزایش امید به زندگی و تغییر هرم جمعیتی به نفع سالمندی، جمله آغازین موجه جلوه می‌کند. تأمین، حفظ و ارتقای آسایش و آرامش این قشر آسیب‌پذیر یکی از مهم‌ترین چالش‌های کشورهای به شمار می‌رود که می‌باید در برنامه‌ریزی‌های توسعه اجتماعی به آنها پرداخته شود. چرا که براساس آرای بیشتر صاحب‌نظران اجتماعی، جامعه حاصل جمع‌کنش متقابل افراد است و هر عضو آن سرمایه‌ای برای کل جامعه محسوب می‌شود و نقص یکی از این اعضا، بقای کل جامعه را به مخاطره می‌اندازد، و چه خوش گفت سعدی، بزرگ شاعر و ادیب ایرانی در این باره:

بنی آدم اعضای یک پیکرند
که در آفرینش زیک گوهرند
چو عضوی به درد آورد روزگار
دگر عضوها را نماند قرار

از این رو باید به موضوع سالمندان به عنوان یکی از تأثیرگذارترین عناصر جامعه به خصوص در جامعه سنتی و مذهبی ایران توجه وافر داشت. این عنصر سرمایه‌ای کارآمد در ایجاد و حفظ انسجام اجتماعی و در نتیجه رشد و توسعه یافتگی محسوب می‌شود، از این رو باید با حساسیت ویژه‌ای به مسئله سالمندان پرداخت و هرگونه نقصی را از همان آغاز حل و فصل کرد.

بیان مسئله

از نظر سازمان بهداشت جهانی کشورهای دارای ۷ تا ۱۴ درصد جمعیت بالای ۶۷ سال رو به سالمندی، بین ۱۴ تا ۲۰ درصد سالمند، و بالاتر از این میزان سالخورده تلقی می‌شوند. پیش بینی می‌شود تا پنج سال آینده جمعیت بالای ۶۵ ساله‌های دنیا از جمعیت پنج ساله‌ها و تا سال ۲۰۵۰ از جمعیت کمتر از ۱۴ ساله‌ها پیشی گیرد. براساس سرشماری سال ۱۳۸۵، ۳/۷ درصد جمعیت کشور را سالمندان تشکیل می‌دهند.

تهران به عنوان مرکز سیاسی، اداری و اقتصادی ایران، در طی چند دهه اخیر به سرعت رشد کرده و درصد چشمگیری از جمعیت شهری ایران را در خود جای داده است. تهران همچون سایر ابرشهرهای جهان سوم، مشکلات یک شهر را در خود انباشته است. ازدحام و تراکم زیاد، به ویژه در مراکز شهر، آلودگی هوا و مهاجرت مداوم جمعیت به تهران، مشکلات و مسائل عدیده‌ای به وجود آورده است و حل این‌گونه مشکلات بدون توجه به نیاز شهروندان ساکن در شهر تهران و اولویت دادن به سهم هریک از اقشار اجتماعی از کودک و نوجوان تا جوان، میانسال، سالمند و کهنسال اجتناب ناپذیر است. از آن جا که حدود ۱۰۰۰۰۰۰ سالمند در تهران زندگی می‌کنند که ۷/۳ درصد از جمعیت شهر تهران را تشکیل می‌دهند و از این تعداد حدود ۳/۰۶ درصد زن هستند و با توجه به

بزرگ شدن شهرها و دگرگونی زندگی ساکنان شهری، نوعی احساس مطرود بودن در سالمندان به وجود آمده است، زیرا اکثر سالمندان، افرادی هستند تنها، دچار محدودیت‌های حرکتی، و بیماری‌هایی که سلامت آنها را تهدید می‌کند و به لحاظ روان شناختی در معرض مطرود ماندن هستند.

محور اساسی این مقاله، سالمندی و موضوع دیگر آن طراحی شهری است. اگر با نگرشی واقع‌بینانه به موضوع سالمندان شهر تهران نگاه کنیم خواهیم دید عدالت اجتماعی به عنوان یکی از ارکان اصلی توسعه پایدار شهری، اصلاً در مورد این قشر رعایت نشده است و متأسفانه سالمندان شهر تهران جزء گروه اقلیت و حاشیه ای هستند.

پرداختن به شهری سالمند محور کمک به سالمندان نیست، بلکه امید دادن به میانسالانی است که در مسیر گذر عمر به انتظار رسیدن به سر منزل مقصود- پیری و سالمندی- هستند. به طور کلی مسائل اجتماعی جامعه، اعم از شرایط ساختاری و الگوهای کنشی پدیده‌های اجتماعی هستند که در مسیر تحولات اجتماعی، بر سر راه توسعه، یعنی بین وضعیت موجود و وضعیت مطلوب سدی ایجاد می‌کنند و مانع تحقق هدف‌ها و تهدیدکننده ارزش‌ها و کمال مطلوب‌ها می‌شوند. امروز تعریف سالمند با گذشته بسیار متفاوت و دوگانه است و حکم کلی نمی‌توان صادر کرد. در جوامع گاهی - یا اغلب- معتقد بودند "بزرگ‌ترها و کهنسالان برکت خانواده هستند" اما برخی نیز نگاه گزنده ای به این موضوع دارند و معتقدند که سالمند موجودی ضعیف و ناتوان است که به پایان زندگی رسیده انتظار مرگ را می‌کشد. امروزه با تحولات عظیم در حوزه سلامت و بهداشت، و حوزه‌های اجتماعی و اقتصادی، سالمندان افرادی سر پا و علاقه مند به مشارکت فعال در امور مختلف و حضور در اجتماع هستند.

اگر زندگی روزمره شهری را دارای ابعاد گوناگونی تصور کنیم، لاجرم باید با تقسیم بندی‌های گوناگون (سنی، جنسی، اقلیتی، قومیتی و ...) قلمرو نفوذ و بهره‌برداری شهروندان تعریف شود. با این وصف سهمی که سالمندان در آینده نیاز دارند ما را برآن می‌دارد تا با بررسی نظرات متخصصان حوزه‌های مرتبط در مورد طراحی شهری سالمند محور، با آمادگی به استقبال این پدیده بالقوه چالش برانگیز برویم. بنابراین موضوع سالمندی و سالمندان شهر تهران، به عنوان یکی از مسائل اجتماعی- شهری شهر تهران باید مورد توجه محققان، جامعه دانشگاهی و مسئولان کشوری به‌خصوص مدیریت شهری قرار گیرد و به این قشر به‌عنوان سرمایه‌های انسانی و اجتماعی و همچنین برای تحقق عدالت اجتماعی به‌عنوان شاخص اصلی کیفیت زندگی و رفاه شهروندی توجه ویژه‌ای داشت. به همین دلیل در پژوهش حاضر آرای طراحان شهری و جامعه شناسان سالمندشناس به‌عنوان جمعیت آماری مورد مطالعه قرار گرفت.

اهمیت و ضرورت پژوهش

دههٔ آغازین قرن بیست و یکم به پایان رسید؛ قرن‌ای که از ابتدای آن امید به زندگی برای جهانیان از مرز ۶۶ سال گذشته است. دوران زندگی مستمر در حال رشد، تکاپو و چالش انسان در واپسین سال‌های عمر همواره با رنج و تعب جسمی و روانی فرساینده‌ای همراه است. به مدد توسعه بهداشت و درمان، افزایش آگاهی و خودآگاهی انسان، مدیریت بدن و حمایت‌های اجتماعی امروزه شمار بسیاری از مردان و زنان این دوره را تجربه می‌کنند. آرا و عقاید صاحب نظران علوم اجتماعی، مشخص می‌کند که سالمندان به‌عنوان سرمایه‌های انسانی و اجتماعی، همواره مورد توجه آنان بوده. و از یک حکمرانی خوب شهری انتظار دارند که تمام کوشش خود را برای صیانت از این نگین ارزشمند حلقهٔ زندگی آدمی، گوهر ناب سفته چرخ نیلوفری و دُرّ دریای تجربه به کار گیرد، تا این عزیز کرده فرهنگ اصیل ایرانی یعنی "کهنسال و سالمند" در واپسین گام‌های زندگی نور تابانش با استواری و بدون لرزش چراغ راه میانسالان و تجربهٔ گرانش چارق پای جوانان تازه گام در مسیر زندگی نهاده گردد. این مقاله در کندو کاوی طراحی شهری و کار و بار مهندسان شهرساز است تا شاید حلقهٔ گمشدهٔ بین علوم اجتماعی و علوم طراحی شهری، معماری و شهرسازی در ساختار شهرها نمایان گردد و با پیوند مجدد این دو حوزه آینده‌ای خوشگوار برای شهر، شهروندان و خصوصاً جمعیت هدف این پژوهش یعنی سالمندان رقم زده شود. گفتمان انسان - طراحی شهری بسیار نیازمند پیشروی دو حوزه کلان علم جامعه‌شناسی و معماری، شهرسازی و طراحی شهری در حریم یکدیگر و تعامل و دیالکتیک بین آن حوزه‌هاست. با این وصف در پژوهش حاضر به مطالعه رویکردهای حاکم بر ذهن و عمل طراحان-شهری و جامعه‌شناسان می‌پردازیم و با استفاده از روش پژوهش کیفی کوشش خواهد شد آرای هر دو گروه منعکس و بارها جرح و تعدیل شود و در نهایت به تفاهم و نقطه نظر مشترکی دربارهٔ طراحی شهری سالمند محور برسیم. لازم به یادآوری است از بین مطالعات بسیاری که بر روی سالمندی انجام گرفته است، عمدتاً به دو مقولهٔ ابعاد جمعیت‌شناسی سالمندی و سلامت سالمندان پرداخته‌اند و تعداد اندکی نیز محورهایی چون مشارکت اجتماعی و دیگر موضوعات این قشر را بررسی کرده‌اند و پژوهش حاضر در نوع خود منحصر به فرد و تازه است.

هدف‌های پژوهش

هدف اصلی

شناخت الگوها و ویژگی‌های طراحی شهری سالمندمحور و شهر دوستدار سالمند در شهر تهران برای آرامش و آسایش سالمندان.

هدف‌های اختصاصی

در پژوهش حاضر، در کنار هدف اصلی، هدف‌های اختصاصی زیر را مدنظر داریم: شناختن رویکرد جامعه‌شناسان سالمندشناس، طراحان شهری و سایر حوزه‌های مرتبط با آن در مورد ایجاب و لزوم پرداختن به سالمندی، شناختن مقتضیات شهر دوستدار سالمند از دیدگاه متخصصان جامعه‌شناسی سالمندی و طراحی شهری، آشنایی با نظر متخصصان در مورد کفایت امکانات موجود شهر تهران برای پیوستن به جرگه شهرهای دوستدار سالمند جهان،

هدف کاربردی

ارائه الگوی مناسب طراحی شهری برای سالمندان تهران و سپس سالمندان کشور با هدف توانمندسازی آنها در رویارویی با چالش‌های این گام از زندگی و "زندگی کردن" به جای "زنده ماندن"

پرسش‌های پژوهش

پرسش اساسی

از نظر متخصصان شهری و جامعه‌شناسان سالمندی الگوها و ویژگی‌های شهر دوستدار سالمند کدامند؟ و چگونه می‌توان شهری مطلوب ایجاد کرد که سالمندان با احساس آرامش و آسایش در آن زندگی کنند؟

پرسش‌های اختصاصی

۱. صاحب‌نظران جامعه‌شناسی و طراحان شهری به چه میزان مقوله سالمندی را مورد تأکید قرار می‌دهند؟
۲. از دیدگاه صاحب‌نظران جامعه‌شناسی سالمندی و طراحی شهری، شهر دوستدار سالمند باید دارای چه مشخصات و مقتضیاتی باشد؟
۳. از دیدگاه صاحب‌نظران جامعه‌شناسی سالمندی و طراحی شهری، امکانات موجود شهر تهران (از لحاظ تعاملات اجتماعی و طراحی شهری) برای پیوستن به جرگه شهرهای دوستدار سالمند جهان چگونه است؟
۴. الگوی بومی و مناسب طراحی شهری برای توانمندسازی سالمندان کشور در رویارویی با چالش‌های این گام از زندگی و "زندگی کردن" به جای "زنده ماندن" چیست؟

روش پژوهش

در این پژوهش به اقتضای موضوع و با توجه به امکانات پژوهش، از فن دلفی برای گردآوری داده‌ها استفاده شده است. روش پژوهش از نوع "کیفی" است. این پژوهش توصیفی، از نظر هدف کاربردی است و از نظر عمق در زمره پژوهش‌های سطحی‌نگر قرار می‌گیرد. دلفی یکسری از راندهای پیمایشی یا پرسشنامه‌ای است که پرسشنامه اولیه، پرسشنامه راندهای بعدی را نیز شکل می‌دهد و باید در مرحله طراحی پژوهش در مورد آن تصمیم گرفته شود. طبق روال علمی اجرای روش دلفی، در این پژوهش، تکمیل پرسشنامه دور (رانده اول)، تجزیه و تحلیل پاسخ‌ها و ارایه بازخورد و ارسال نتایج و پرسشنامه جدید و دریافت مجدد آن از داوران تا سه مرحله - برای اطمینان از اشباع آرا و اجماع نظرات داوران - ادامه پیدا کرده است. جمعیت آماری این پژوهش متخصصان طراحی شهری و جامعه‌شناسان سالمندشناس شامل استادان دانشگاه، پژوهشگران، مدیران شهری، دست‌اندرکاران حوزه سالمندی و آن دسته از دانش‌آموختگان کارشناسی ارشد و دکتری هستند که پایان‌نامه‌های تحصیلی خود را در مورد سالمندی یا طراحی شهری انجام داده‌اند. از آنجایی که نتایج دلفی به دانش و معلومات اعضای گروه وابسته است، حضور اشخاصی که احتمال می‌رود دارای نظرات گرانمایی باشند، ضروری است. در دلفی، نمونه‌گیری مبتنی بر هدف است. در این پژوهش هشت نفر طراح شهری و هشت نفر جامعه‌شناس سالمندی یا پژوهشگر این حوزه به عنوان داور برگزیده شده‌اند. ابزار پژوهش پرسشنامه پژوهشگر ساخته است. در پرسشنامه اولیه (رانده اول) که مربوط به اخذ نظرات متخصصان و داوران پنل بود، پرسش‌هایی شامل مشخصات زمینه‌ای (جنس، سن، تحصیلات، رتبه علمی و رشته تخصصی) و ۶۰ گویه در خصوص ویژگی‌های سالمندان و الگوهای طراحی شهری سالمند محور مطرح شده است. برای هر گویه سه پاسخ خواسته شده که عبارتند از: میزان موافقت با گویه براساس طیف لیکرت پنج تایی، میزان وجود ویژگی در تهران و سالمندان آن و راهکار پیشنهادی برای گویه (کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت). در ضمن در انتهای هر ردیف جایی به ثبت نظرات و دلایل موافقت و مخالفت با هر گویه اختصاص یافته است. پرسشنامه رانده دوم و سوم پس از تلخیص و دریافت بازخورد داوران به ۲۶ پرسش رسیده است.

اعتبار ابزار اولیه این پژوهش (پرسشنامه رانده اول) با استفاده از اعتبار صوری مورد بررسی قرار گرفته است. برای اعتبار محتوا نیز از آزمون C.V.R استفاده شده است. در این پژوهش با استفاده از نرم‌افزار SPSS، داده‌ها تجزیه و تحلیل شده‌اند. در بخش توصیفی، داده‌های موجود در قالب جداول توصیفی مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین از میانه، مد، میانگین، شاخص پراکندگی (انحراف استاندارد)، درصد، درصد تجمعی و فراوانی و نمودارهای متناسب برای نمایش، توصیف و تحلیل یافته‌ها استفاده شده است.

چارچوب نظری پژوهش

می‌توان دو دوره و رویکرد مربوط به موضوعات و مسائل شهری را از هم باز شناخت، دوره نخست که دوره رویکرد سخت‌افزاری به توسعه است، بیشتر رویکرد کنترل از بالاست و توسعه اقتصادی با تکیه بر سرمایه‌های اقتصادی پیش می‌رود و به توسعه و تجهیز زیر ساخت‌های اجتماعی - شهری شهر توجه می‌شود، دوره معاصر مبتنی بر رویکرد نرم‌افزاری به توسعه است و روابط و کنش متقابل انسانی بیشتر مدنظر قرار می‌گیرد و رویکردی مشارکتی است که به بسط و تقویت سرمایه اجتماعی به عنوان اصلی‌ترین راه مدیریت شهری و توسعه درون‌زا و توسعه پایدار می‌پردازد. از این رو تلفیق دو رویکرد بالا می‌تواند راهگشای مسائل و مشکلات شهری و مدیریت بهینه شهری باشد؛ یعنی از سمتی به توسعه زیرساخت‌های اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی شهر و مدیریت از بالا پرداخته شود و از سمتی دیگر توسعه سرمایه اجتماعی شهری (اعتماد سازی، ترویج حس تعلق محلی، مشارکت مردمی، نظرسنجی مردمی و...) مد نظر است.

رویکردهای جامعه‌شناختی

ماکس وبر

با توجه به رویکرد تفهیمی ماکس وبر به جامعه برای فهم بیشتر آن می‌توان گفت که اصولاً وبر فضای عینی را زمینه‌ای می‌بیند که به واقع وجود دارد و ما می‌توانیم برای شناخت آن به فهم همین فضای عینی بپردازیم و براساس درک خود از این فضای عینی و فیزیکی کنش‌های مختلفی داشته باشیم؛ عموماً مهم‌ترین کنش در برخورد با فضای عینی همان کنش عقلانی و هدفدار است. از دید او جهان فیزیکی و مادی برای شکل‌گیری انواع روابط و کنش‌های اجتماعی اهمیت زیادی دارد (افروغ، ۱۳۷۷: ۴۱). از سویی دیگر فضای شهرها معطوف به تولید و مصرف بوده و از این نظر به قدرت خرید مالکان اماکن شهری وابسته اند. در مواردی هم شهرها تولید کننده‌اند (ممتاز، ۱۳۷۹: ۱۰۹). از سویی دیگر، زمانی که وبر به تحلیل قدرت می‌پردازد نیز به بحث فضای شهری و نابرابری‌های ناشی از آن اشاره می‌کند. وی به نقش تعیین‌کننده عوامل سیاسی از یک سو و از سوی دیگر به تقسیم نابرابر فرصت‌های زندگی در چارچوب قانونمندی‌های بازار و براساس توزیع نابرابر قدرت می‌پردازد - که در اندیشه نئووبری‌ها نیز مطرح شد - بر این اساس نظام فضایی، ویژگی‌ها و ناهمگونی آن، به نقش دولت، بروکراسی و مدیران اجتماعی، وابسته شده‌است. در واقع فرصت‌های زندگی در جامعه شهری حاصل نوعی آرایش فضایی است (پاپلی یزدی و رجبی، ۱۳۸۲: ۲۹۳).

جورج زیمل

زیمل می‌خواست هندسه زندگی اجتماعی را ساخته و پرداخته کند: در انتزاع هندسی تنها صورت مکانی بررسی می‌شود، هر چند که این صورت‌ها از لحاظ تجربی تنها به عنوان قالب‌های محتوایی مادی نشان داده می‌شوند (کوزر، ۱۳۷۹: ۲۵۱).

زیمل به جامعه‌شناس صورت‌ها و فرم معروف بود و البته لازم به یادآوری نیست که فضا‌های اجتماعی سرشار از فرم‌ها و صورت‌هایی است که از بافت اجتماعی - فرهنگی مناطق سخن می‌گویند و زیمل به آن علاقه‌مند بود.

زیمل معتقد است جهان متشکل از محتواهای بی شماری است که انسان از طریق تحمیل شکل ساخت، به آنها هویت و معنا می‌دهد. شکل از طریق تجربه زندگی اجتماعی پدید می‌آید. زیمل میان شکل و محتوا تفاوت قائل می‌شود و معتقد است که کار جامعه‌شناس بررسی شکل کنش متقابل این دو است. شکل‌های اجتماعی می‌توانند محتواهای گوناگون داشته باشند و برعکس، محتواهای گوناگون می‌توانند به شکل‌های متفاوت ظاهر گردند (ممتاز، ۱۳۷۹: ۱۱۵).

رابرت پارک

از بنیان‌گذاران اصلی مکتب شیکاگو یا نظریه بوم‌شناختی است و معتقد است ساختار شهر در طبیعت انسان است و آن را نمایش می‌دهد. او جمع انسان‌ها را به اجتماع و جامعه تقسیم می‌کرد، اولی را بازتاب سطح زیستی و دومی را سطح فرهنگی انسان‌ها می‌دانست و ساختار فضایی شهر را در اساس برآیند طبیعت انسان یا سطح زیستی می‌داند (پاپلی یزدی، رجبی، ۱۳۸۲: ۲۹۸).

در این مکتب فضای شهری مجموعه پیچیده بوم‌شناختی در نظر می‌شود و می‌کوشند تا نشان دهند که ستیز نهادی شده در فضای شهری چگونه به انواع فضا جان می‌بخشد و چگونه تولید فضا مهم‌تر از جنبه‌های فیزیکی و کالبدی، و مقوله‌ای است اجتماعی - اقتصادی. در این دیدگاه برای تحلیل سکونت‌گاه‌های نامتعارف و اساساً تحلیل فضای شهری باید به چهار متغیر اندازه و ویژگی‌های جمعیت، سازمان اجتماعی، محیط طبیعی و بالاخره فناوری یا سطح پیشرفته فناوری رجوع کرد، و با ارزیابی این متغیرها دلایل مستتر در پس ناهمگونی‌های مکانی راه، چه در درون شهر، چه در فضای ملی و چه در سطح بین‌المللی استنتاج کرد (پیران: ۹۹).

اموس راپاپورت:

راپاپورت، روابط در فضا را به سه گروه طبقه بندی می‌کند:

انسان‌ها با یکدیگر، انسان‌ها با اشیا و اشیا با یکدیگر.

این روابط درون نوعی از سازمان‌یافتگی عملی می‌شود که محیط‌های انسان‌ساخت را بر اساس

چهار عنصر اساسی شکل می‌دهد: زمان، مکان، معنی، روابط (فکوهی، ۱۳۸۳: ۲۳۸).

در مجموعه‌ای که به صورت تقسیم فضاهای اجتماعی داریم، چهار عنصر مزبور لزوماً باید با یکدیگر ترکیب و سپس برای کنشگران قابل درک شوند. این چهار عنصر و رابطه آنها باید همواره مدنظر باشد و این کار را می‌توان با طرح چنین سؤالی مطرح کرد: "چه کسی (کسانی) چه (ها) می‌کنند؟ در کجا(ها)؟، چه زمان (هایی)؟ در ارتباط (یا بدون ارتباط) با چه کسی (کسانی) و چرا؟. همه این سؤالات را می‌توان به صورت منفی نیز در آورد که در این صورت، تقسیم فضا در قالب امکان / عدم امکان درک می‌شود که خود بسیار گویاست. مجموعه بزرگی از ارزش‌ها، سنت‌ها، آداب، قوانین و... سبب اجرا یا عدم اجرای کاری می‌شوند که نشانه‌گذاری‌ها و سخت‌افزارهای کارکردی یا اسطوره‌ای نیز به آن کمک می‌کنند: درها، پنجره‌ها، شیشه‌ها و... مثال:

اگر موقعیتی ساده همچون خیابانی را که خودروها در آن عبور می‌کنند در نظر بگیریم، می‌توان درباره چهار عنصر مزبور سؤالاتی نظیر موارد زیر را مطرح کرد:

مکان، تشریح فیزیکی خودروها، نوع آنها، اندازه، حجم و کارکرد و مسیر فیزیکی حرکتشان؛

زمان، درک موقعیت‌های زمانی حرکت خودروها؛

معنی، مفهوم حرکت خودروها؛

رابطه، نقاطی که این خودروها آنها را به یکدیگر متصل می‌کنند.

هائری لوفبور:

یک جنبه مهم از کار لوفبور بحث درباره فضاهای دارای تفاوت است، و "برخورداری از حق متفاوت بودن". تفاوت در شهر، قدمتی برابر با خود شهر دارد. از روزگاران باستان این سخن ارسطو را می‌دانستند که: "شهر مرکب از انسانهای متفاوت است؛ افراد شبیه هم، به وجود آورنده شهر نیستند"، به خصوص از سده نوزدهم به این طرف نیز با رشد بی سابقه شهرها، موضوع تفاوت و تنوع، سیمای محوری زندگی شهری بوده است. برای مثال، لویس ویرس (۱۹۶۴: ۶۹) در نظریه شهرسازی‌اش، ناهمگونی را در کنار اندازه جمعیت و تراکم، ویژگی تعیین کننده هر شهر می‌دانست. تأکید بر ناهمگونی زندگی شهری در مباحث مربوط به غریبه‌ها در شهر مشهود است، و مکان برجسته‌ای در پژوهش‌های جامعه‌شناختی دارد، تا آنجا که زندگی شهری را به جهانی از غریبه‌ها تعریف کرده‌اند (کارپ، استن و یولز، ۱۹۹۱). میان ساحت‌های اجتماعی، روانشناختی و فیزیکی، هیچ رابطه ساده و تعیین کننده‌ای یافت نمی‌شود. در دستورالعمل تمامی جنبه‌های جنبش مدرن در معماری، که می‌گوید "فرم تابع کارکرد است"، سعی بر این بود که رابطه مستقیم و جبرگرایشی نشان داده شود. براساس این دستورالعمل، بُعد اجتماعی فضا و کارکردهایش، باید مشخص کننده شکل و فرم فیزیکی اش باشد. تلاش برای منسجم ساختن ابعاد اجتماعی و فیزیکی فضا یا به عبارتی، متن دار ساختن فضای فیزیکی با رویه‌های انسان، گامی مهم در درک ما از فضاست. (محمدی، رقیه؛ ۱۳۸۸).

ریمون لودرو

ریمون لودرو از جمله متفکرانی است که بحث "شخصیت شهر" را مطرح می‌کند. وی در شخصیت شهری نوعی تداوم تاریخی می‌بیند که به خصوص در شهرهای قدیمی نمایان است. قدیمی بودن به اعتقاد او نوعی احساس امنیت به شهروندان می‌دهد که حاصل احساس تداوم زمان است. این رابطه رابطه‌ای عاطفی و تجربه‌ای شخصی است که برای شهروندان مختلف می‌تواند به شدت متفاوت باشد. بنابراین بازیگران اجتماعی بنابر جنسیت، طبقه اجتماعی و تعلق‌های محلی خود می‌توانند شهر را به صورت‌های مختلف تجربه کنند و آنرا در روابط معنایی و احساسی متفاوتی قرار دهند (فکوهی، ۱۳۸۳: ۲۱۵).

بحث طراحی شهری خود وجهی مهم و اساسی در مطالعه مباحث شهری است و به فراخور آن فضای شهری را می‌توان در سه رویکرد کلی به بحث طراحی شهری مورد مطالعه قرار داد که عبارتند از: روند فنی دیدن، روند خلاقانه (هنرمندانه) و روند اجتماعی (مدنی پور، ۱۳۸۳). فرایند اجتماعی دیدن فضای شهری در چارچوب اندیشه طراحان شهری را از نظر می‌گذرانیم که در این پژوهش نیز مد نظر قرار گرفته است.

در چارچوب "رویکرد اجتماعی"، فضای شهری، فرایندی اجتماعی - مکانی است و ریشه در روندهای سیاسی، اقتصادی و فرهنگی دارد و تعدادی از کارگزارانی را کنار هم می‌آورد که رفتار متقابلی با ساختارهای اجتماعی - مکانی دارند؛ (طراحی) شهر را می‌توان صرفاً در متن اجتماعی - فضا‌ساختی‌اش شناخت. از این دید، عناصر فنی، خلاق و اجتماعی (طراحی) شهری، همگی کنار هم می‌آیند تا ارائه دهنده بینشی به این فرایند پیچیده و محصول‌های آن باشند (مدنی پور، ۱۳۸۳).

مدنی پور در تعریف این رویکرد از فضا، از واژه "فضای شهری" صرفاً در اشاره به فضای میان ساختمان‌ها، یعنی فضاهای خالی متمایز از توده اجسام استفا ده نکرده است، بلکه این واژه را در معنایی کلی به کار گرفته است که تمام ساختمان‌ها، اشیا و فضاهای محیط شهری و نیز افراد، رویدادها و روابط میان آنها را در بر می‌گیرد (مدنی پور، ۱۳۸۳).

وی در بحث ضرورت رویکرد فراگیر به طراحی شهری، فضای شهری را به مثابه فضای منطقه شهری دیدن و نه فقط مراکز شهری (منشور آتن، ۱۹۳۳ به نقل از سرت، ۱۹۴۴) در نظر می‌گیرد و به پیروی بسیاری از تاریخ دانان معماری که فضای شهری را متنی تاریخی می‌دیدند، متنی اجتماعی می‌داند.

فضای شهری در این رویکرد متن، زمینه و بستری تلقی می‌شود که در آن طراحی شهری روی می‌دهد و این متن از روابط اجتماعی - فرهنگی - سیاسی - اقتصادی، هنری شکل گرفته است، در یک رابطه متقابل به آنها شکل می‌دهد و شکل می‌پذیرد و در نتیجه به ثباتی پویا می‌رسد (محمدی، رقیه؛ ۱۳۸۸).

در این پژوهش از رویکرد توسعه پایدار شهری به عنوان چارچوب نظری استفاده شده است. این رویکرد تأکید خاصی بر رشد و توسعه موزون کمی و کیفی عناصر شهری، اجتماعی اقتصادی، فرهنگی و سیاسی و به کارگیری این نیروها در جهت رفع نیازهای نسل امروز و آینده دارد و در کنار توجه به توسعه اقتصادی و شهری جوامع، به توسعه قابلیت‌های انسانی همچون، سلامت، مهارت و استفاده از این قابلیت‌ها برای افزایش درآمد، اوقات فراغت، فعالیت‌های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی توجه خاصی دارد. دیدگاه ساختی- کارکردی، به بررسی کارکردها و پیامدهای آشکار و پنهان و منفی و مثبت پدیده‌ها (سالمندان در شهر) و ساختاری که در آن پدیده به وجود می‌آید و تأثیراتی که ساخت و پدیده بر هم دارند، می‌پردازد. کارکرد گرایی به سالمندان ساکن در شهر و اجتماع به عنوان پدیده‌ای اجتماعی می‌نگرد که در ساخت شهری کارکردی انسجامی، آموزشی و تربیتی، وحدت بخش، حمایتی، نظارتی و انتقال فرهنگی و... دارد و می‌تواند جامعه را به سمت توسعه پایدار شهری سوق دهد. وقتی به ساخت شهری تهران نگاه می‌کنیم و مسائل و مشکلات فراوانی را می‌بینیم که ناشی از رشد نامتوازن و بی‌الگوی جمعیتی در اثر مهاجرت‌های بی‌رویه به شهر تهران است، متوجه خواهیم شد که این شهر به پدیده‌هایی همچون حضور فعال سالمندان در عرصه‌های مختلف خانوادگی و اجتماعی-شهری نیاز دارد. از این رو باید ساخت و مبلمان شهری شهر تهران را به نحوی برنامه‌ریزی و طراحی نماییم که سالمندان را به سمت مکان‌های عمومی شهری جذب کنیم. مدل نظری زیر براساس نظریه‌های مطالعه شده تدوین گردیده است.

مدل نظری پژوهش

مقوله‌های اجتماعی و فرهنگی

- توجه به ارتقای شاخص‌های عدالت اجتماعی- شهری
- توجه به لزوم نظارت اجتماعی غیررسمی در شهر
- توجه به تقویت سرمایه‌های انسانی و اجتماعی در شهر
- توجه به رضایت سالمندان از خدمات‌رسانی مدیریت شهری
- جذب سالمندان به مشارکت در تصمیمات و برنامه‌های شهری
- فرهنگ‌سازی چگونگی برخورد مناسب با سالمند در سطح شهر
- حمایت‌های مالی، بهداشتی و پزشکی از سالمندان

مقوله‌های طراحی شهری

- تعبیه صندلی‌های مناسب سالمند در معابر شهری
- ایجاد امکانات مناسب در سرویس‌های بهداشتی عمومی
- ایجاد امنیت بیشتر در بوستان‌ها و معابر شهری
- ایجاد سطوح شیب‌دار در کنار پله‌ها در معابر شهری
- عریض‌سازی پیاده‌روها برای عبور و مرور ایمن سالمندان
- تعبیه امکانات ورزشی خاص سالمندان در بوستان‌های سطح شهر
- افزایش سرانه فضاهای سبز و پیاده‌روها به صورت محله‌ای
- مناسب کردن زیرساخت‌ها و کفپوش پیاده‌روهای معابر شهری
- اختصاص کلبه‌های خاص سالمندان در قطارهای شهری (مترو)

ایجاد شهر دوستدار سالمند با حضور سالمندان در شهر

یافته‌های پژوهش

مشخصات زمینه‌ای

۳۱,۳ درصد داوران زن و ۶۸,۷ درصد مرد بوده‌اند. چهار نفر داور دارای مدرک کارشناسی ارشد بودند و ۱۲ نفر (۷۵ درصد) مدرک دکترا داشته‌اند. - موضوع پایان‌نامه هر چهار نفر کارشناس ارشد، سالمندی یا طراحی شهری بوده است - غیر از دو داور، مابقی سابقه تدریس دانشگاهی داشته‌اند و واجد رتبه علمی هستند. به‌طور مساوی ۵۰ درصد داوران از گروه جامعه‌شناسان سالمندشناس و نیم دیگر از متخصصان طراحی شهری برگزیده شده‌اند.

توصیف یافته‌ها

راند نخست

مراحل اجرای این دلفی در سه گام (راند) به فرجام رسیده و به اجماع نظر داوران متخصص انجامیده است. در ادامه توصیف یافته‌های راند نخستین در سه جدول مجزا بررسی خواهد شد.

الف- میزان موافقت داوران با گویه‌های معرف مختصات شهر دوستدار سالمند

به طور اجمالی می‌توان گفت کمترین انحراف استاندارد مربوط به گویه‌های ردیف ۵، ۲۴ و ۴۱ با رقم ۰/۱۰ است. حداقل انحراف استاندارد سایر گویه‌ها نیم نمره از پنج نمره بوده است. بالاترین انحراف استاندارد مربوط به گویه ردیف‌های ۵۱ با رقم ۱/۹۶، ۳۱ با رقم ۱/۷۷ و ۴۰ با رقم ۱/۷۵ است. به عبارتی بیشترین اختلاف نظر داوران در مورد این سه گویه بوده است. حال میانگین‌ها را که از ۵ نمره بوده است از نظر می‌گذرانیم تا ببینیم بیشترین موافقت (میانگین‌های نزدیک به پنج) مربوط به کدام گویه‌ها است؟ بالاترین میانگین نمره ۴/۶۲ از ۵ مربوط به گویه ۶۰ است که بیان می‌کند در شهر دوستدار سالمند باید برای سالمندان سرویس‌هایی در نظر گرفته شود؛ گویه‌های ردیف ۱۰، ۱۵، ۱۸، ۲۸، ۴۶، ۵۵ و ۵۸ با میانگین ۴/۴۴ رتبه بعدی را دارند. باز هم می‌توان گفت هر یک از گویه‌ها به نحوی نیازهای پایه زیستی مانند محل نشستن در وسیله نقلیه و بوستان، سرویس بهداشتی، ایمنی و بهداشت و ... را می‌پوشانند. گویه‌های ۶ و ۱۶ و ۴۴ با میانگین ۴/۳۸ نیز در رتبه سوم قرار گرفته و عوامل فیزیکی و محیطی مؤثر در احساس آرامش سالمندان را بیان کرده‌اند. برای کوچک شدن جدول از ذکر دیگر گویه‌ها خودداری شده است.

جدول شماره ۱: اندازه‌های انحراف استاندارد، میانگین، میانه و نما براساس میزان موافقت داوران با گویه‌های معرف مختصات شهر دوستدار سالمند

شماره گویه	عنوان	میزان موافقت با گویه			
		جمع انحراف استاندارد	میانگین	میانه	نما
۵	چون نسبت سالمندان مقیم شهر در کشورهای در حال توسعه ۱۶ برابر است، پس ساختن شهرهای دوستدار سالمند موجب رونق و کامیابی بیشتر شهر خواهد شد.	۶۵	۰/۱۰	۴/۰۶	۴/۵
۶	برای قابل تحمل بودن، شهرها باید خدمات و ساختارهایی برای تأمین رفاه و بهره‌وری شهروندان تأمین کرد.	۷۰	۰/۸۹	۴/۴۴	۵
۱۰	سالمندی فعال فرایند بهینه سازی فرصتها برای افزایش سلامتی، مشارکت و امنیت است تا از طریق آن کیفیت زندگی سالمندان افزایش یابد	۷۱	۰/۸۹	۴/۴۴	۵
۱۵	در یک شهر دوستدار سالمند سیاستگذاری‌ها، خدمات و ساختارها از طریق افزایش میزان ادغام سالمندان در جامعه و دخالت دادنشان در زمینه‌های زندگی اجتماعی تحقق پیدا می‌کند.	۷۱	۰/۸۹	۴/۴۴	۵
۱۶	سالمندی موفق به عوامل تعیین‌کننده و تأثیرگذار مختلفی که فرد را احاطه کرده، وابسته است	۷۰	۰/۸۸	۴/۳۸	۵
۱۸	سالمندی موفق به عوامل تعیین‌کننده و تأثیرگذار مختلفی که آحاد جامعه را احاطه کرده، وابسته است	۷۱	۱/۳۱	۴/۴۴	۵
۲۴	جامعه از مشارکت سالمند در کارهای داوطلبانه یا مزد بگیر سود خواهد برد.	۶۳	۰/۱۰	۳/۹۴	۴
۲۸	محیط تمیز و مطبوع تأثیر بسیاری روی تحرک، رفتارهای سلامت و مشارکت اجتماعی سالمندان دارد و می‌تواند مانع صدمه دیدگی‌های فیزیکی شود.	۷۱	۰/۶۳	۴/۴۴	۴/۵
۳۱	زیبایی طبیعت اطراف شهر نکته مهمی برای شهر دوستدار سالمند است	۶۰	۱/۷۷	۳/۷۵	۵
۴۰	پیاده‌روهایی که هنگام بارندگی و برف لغزنده می‌شود پیاده‌روهای دوستدار سالمند نیستند.	۵۴	۱/۷۵	۳/۳۸	۴

۴۱	طراحی شهری سالمندمحور امنیت عابر پیاده در گذر از خیابان را تامین می‌کند.	۶۵	۰/۱۰	۴/۰۶	۴	۵
۴۴	باید در کنار پله‌ها سطح شیب‌داری برای سالمندان و معلولان تعبیه شود. (قابلیت دسترسی)	۷۰	۰/۸۱	۴/۳۸	۵	۵
۴۶	در طراحی شهری سالمندمحور باید توالت عمومی نزدیک مسیرهای ویژه باشد	۷۱	۰/۸۱	۴/۴۴	۵	۵
۵۱	مهندسی شهر منعکس‌کننده جنبه‌های متفاوتی از محیط اجتماعی و فرهنگی است که روی مشارکت و رفاه ذهنی افراد تأثیر خواهد گذاشت.	۵۸	۱/۹۶	۴/۶۳	۵	۵
۵۵	داشتن ارتباطات و مطلع بودن سالمندان از اخبار (از طریق تابلوهای بزرگ نصب شده در شهر) متأثر از محیط فیزیکی شهر است.	۷۱	۰/۸۹	۴/۴۴	۵	۵
۵۸	در شهر دوستدار سالمند تقدم نشستن روی صندلیها با سالمندان است و سایرین نیز به این امر احترام می‌گذارند.	۷۱	۰/۸۹	۴/۴۴	۵	۵
۶۰	شهر دوستدار سالمند برای شرکت سالمندان در مراسم‌ها و اتفاقات ویژه سرویس‌هایی در نظر می‌گیرد.	۷۴	۰/۷۲	۰/۶۲	۵	۵

ب- اندازه‌های انحراف استاندارد، میانگین، میانه و نما براساس میزان وجود ویژگی‌های شهر دوستدار سالمند در تهران

پس از این که داوران موافقت یا مخالفت خود با هر یک از ویژگی‌های شهر دوستدار سالمند را مطرح کردند از آنان خواسته شد که با در نظر گرفتن همه شرایط شهر تهران، میزان وجود هر یک از عوامل مؤثر بر شهر دوستدار سالمند شدن تهران را مشخص کنند. مشاهده می‌شود که کمترین مقدار انحراف استاندارد محاسبه شده ۰,۰۹ مربوط به گویه ردیف ۵۰ است. همه داوران به اتفاق معتقد بوده‌اند که این کار در تهران انجام نشده است. پل عابر یا زیرگذر سالمند شرایط فیزیکی متفاوتی با پلهای عابر پیاده یا زیرگذرهای معمولی دارد. بالاترین انحراف استاندارد ۱,۳۶ نیز مربوط به گویه ردیف ۴۵ است. به عنوان بخشی از فن دلفی از چند داوری که موافق وجود این شرایط در تهران بودند برای تعدیل نظرشان پرسیده شد، با توجه به این که دیگر داوران معتقدند این ویژگی در تهران دیده نمی‌شود، شما چرا پاسخ مثبت داده اید؟ آنها جواب دادند که چون ما برای دوچرخه سواری هم مسیر جداگانه در اکثر نقاط شهر ندیدیم و اغلب سالمندان از خیابانی که گاهی دوچرخه سوار هم دارد عبور نمی‌کنند. این نیازی است که برای تحقق شعار «دوچرخه یک تفریح نیست، یک ضرورت است» و شهرداری منطقه ۸ تهران باید به آن توجه کنند. نیکوترین ویژگی روش کیفی همین است

که به عمق پدیده مورد مطالعه نزدیک‌تر می‌شود و فقط در قیدو بند کمیت‌ها نمی‌ماند. می‌بینید که مشکل دوچرخه‌سواری هم در پیوند با این موضوع طرح شد که خود نیاز به یک پژوهش مستقل کیفی دارد. براساس همین جدول بالاترین میانگین ۲,۸۸ مربوط به گویه ۳ است. (یعنی بیشترین پاسخ مثبت برای وجود ویژگی در تهران) کمترین میانگین ۲,۰۶ از ۵ نمره مربوط به گویه ۳۵ است که به ناامنی بوستان‌ها برای سالمندان به واسطه کاربری‌های دیگری مانند دوچرخه سواری، اسکیت و توپ بازی اشاره می‌کند. برای کوچک شدن جدول از ذکر دیگر گویه‌ها خودداری شده است.

جدول شماره ۲- اندازه‌های انحراف استاندارد، میانگین، میانه و نما براساس میزان وجود ویژگی‌های شهر دوستدار سالمند در تهران

شماره پدیده	عنوان	میزان وجود این ویژگی در تهران			
		جمع نمره	انحراف استاندارد	میانگین	میانه نما
۳	شهرنشینی و سالمندی جمعیت چالش اصلی قرن حاضر بوده‌اند	۴۶	۰/۹۶	۲/۸۸	۳
۳۵	سایر استفاده‌هایی که از پارک می‌شود آن را برای سالمندان ناامن می‌کند. (وجود دوچرخه، اسکیت بازها، برخورد توپ با سالمند و ...)	۳۳	۰/۷۷	۲/۰۶	۲
۴۵	در طراحی شهری سالمند محور مسیر پیاده‌روی از دوچرخه‌سواری جداست	۳۴	۱/۳۶	۲/۱۳	۲
۵۰	در طراحی شهری سالمندمحور پلها و تونلهایی (زیرگذر) برای گذر عابران کهنسال ساخته می‌شود.	۴۲	۰/۰۹	۲/۶۳	۲

پ- اندازه‌های انحراف استاندارد، میانگین، میانه و نمای نظرات داوران در مورد مدت زمان لازم برای عملی شدن راهکار تبدیل تهران به شهر دوستدار سالمند

از داوران خواسته شد مشخص کنند مدت زمان عملی شدن هر یک از ویژگی‌های شهر سالمند دوست در تهران به برنامه‌ریزی در چه سطحی (بلندمدت، کوتاه مدت یا میان مدت) نیاز دارد. جدول ۳ به این موضوع اختصاص دارد. کمترین انحراف استاندارد با رقم ۰,۰۸ مربوط به گویه ۴۳ است. گاهی گذر و گشت وسایل نقلیه آن قدر آشفته و بی‌نظم است که سالمندان می‌ترسند بیرون بروند مگر به اجبار و همراه با فردی دیگر. پس از آن گویه‌های ردیف ۲ و ۳ با انحراف استاندارد ۰,۴۰ و ۰,۴۸ رتبه دوم و سوم کمترین اختلاف نظر و چالش را دارند. گویه ۴۴ با رقم ۱,۲۶ بالاترین انحراف

استاندارد این پرسش را داراست. ستون میانگین‌های جدول نیز نشان می‌دهد که گویه ردیف ۲۴ با عدد ۲,۵ نمره از ۳ رقم بالایی دارد. گزینه ۳ در این جدول نیاز به برنامه‌ریزی بلندمدت را نشان می‌دهد، گزینه‌های ۲ بیانگر برنامه میان‌مدت است و گزینه ۱ برنامه‌ریزی کوتاه مدت را نشان می‌دهد. نمره ۱,۸۸ کمترین میانگین گویه‌های این جدول مربوط به ردیف ۴۵ است. یعنی داوران بر این باورند جدا کردن مسیر دوچرخه سواری از پیاده روها برنامه‌ریزی کوتاه مدت یا نزدیک به میان مدت را می‌طلبد. برای کوچک شدن جدول از ذکر دیگر گویه‌ها خودداری شده است.

جدول شماره ۳- اندازه‌های انحراف استاندارد، میانگین، میانه و نمای نظرات داوران در مورد مدت زمان لازم برای عملی شدن راهکار تبدیل تهران به شهر دوستدار سالمند

شماره ردیف	عنوان	مدت زمان لازم برای عملی شدن راهکار			
		جمع نمره	انحراف استاندارد	میانگین	میانه نما
۲	شهرنشینی و سالمندی نقطه اوج «توسعه انسان موفق» در قرن گذشته بوده‌اند.	۴۵	۰/۴۰	۲/۸۱	۳
۳	شهرنشینی و سالمندی جمعیت چالش اصلی قرن حاضر بوده‌اند	۴۳	۰/۴۸	۲/۶۹	۳
۴۳	جامعه از مشارکت سالمند در کارهای داوطلبانه یا مزد بگیر سود خواهد برد.	۴۰	۰/۸۹	۲/۵	۳
۴۳	گاهی گذر و گشت وسایل نقلیه آنقدر آشفته و بی‌نظم است که سالمندان می‌ترسند بیرون بروند مگر اینکه مجبور باشند و فرد دیگری آنها را همراهی کند.	۴۲	۰/۸۱	۲/۶۳	۳
۴۴	هرجا که پله هست باید کنارش سطح شیب‌داری برای استفاده سالمندان و معلولان ساخته شود. (قابلیت دسترسی)	۳۲	۱/۲۶	۲	۳
۴۵	در طراحی شهری سالمندمحور مسیر پیاده‌روی از دوچرخه‌سواری جداست	۳۰	۰/۸۹	۱/۸۸	۲

راند دوم

پس از دریافت آرای داوران و مذاکرات شفاهی برای تغییر یا تعدیل نظرات آنها و ارائه بازخورد نظرات سایر اعضای پنل، پیشنهادهاتی که در ستون ملاحظات گنجانده شده بود و بسیار اندک پاسخ گرفت در پایان نسخه دوم پرسشنامه برای ارسال به داوران آماده گردید. در ادامه یافته‌های این پرسشنامه را مورد بررسی قرار خواهیم داد. پرسشنامه حاضر دارای ۲۶ سؤال است و همان سه پرسش راند اول تکرار شده است.

ت- اندازه‌های انحراف استاندارد، میانگین، میانه و نما براساس میزان موافقت داوران با گویه‌های معرف مختصات شهر دوستدار سالمند

در جدول زیر اندازه‌های انحراف استاندارد، میانگین، میانه و نما براساس موافقت داوران با گویه‌های معرف مختصات شهر دوستدار سالمند نشان داده شده است. همان طور که مشاهده می‌شود، انحراف استاندارد گویه ردیف‌های ۲، ۱۴، ۱۷ و ۱۹، معادل صفر است. یعنی نظرات داوران به حدی تعدیل شده که به اتفاق نظر تام در این چهار مورد رسیده اند. بیشترین چالش (انحراف استاندارد معادل ۳/۲۷ از ۵) مربوط به گویه ۲۶ است. داوران دلیل پراکندگی بالای پاسخ‌ها در ارزیابی برخورد رانندگان اتوبوس و تاکسی با سالمندان را وابستگی برخوردها به شخصیت راننده و قائم به فرد بودن این مورد می‌دانستند. ایشان در مذاکرات شفاهی ضمن اشاره به این نکته بر آموزش و فرهنگ‌سازی برخورد با سالمندان در بین رانندگان تاکسی تأکید داشتند. میانگین‌های این جدول نیز ۳،۵ از ۵ را به عنوان کمترین رقم (گویه ۲۶) و میانگین ۵ از ۵ را برای چهار گویه فاقد انحراف استاندارد نمایش می‌دهد (ردیف‌های ۲، ۱۴، ۱۷ و ۱۹).

جدول شماره ۴- اندازه‌های انحراف استاندارد، میانگین، میانه و نما براساس میزان موافقت داوران با گویه‌های معرف مختصات شهر دوستدار سالمند

شماره گویه	عنوان گویه	میزان موافقت با گویه			
		جمع نمره	انحراف استاندارد	میانگین	میانه نما
۲	در یک شهر دوستدار سالمند سیاست‌گذاری‌ها، خدمات و ساختارها از طریق پیش‌بینی نیازهای سالمندان و پاسخگویی به آنها تحقق پیدا می‌کند	۸۰	۰	۵	۵
۱۴	ساختارها و فضاهای بیرونی تأثیر بسیاری روی نامناسب بودن سرویس‌های تحرک، رفتارهای	۸۰	۰	۵	۵
۱۷	بهداشتی و کم بودن صندلی در سلامت و مشارکت فضای سبز اجتماعی افراد دارد و	۸۰	۰	۵	۵

۵	۵	۵	۰	۸۰	دسترسی به مکان‌هایی که می‌تواند مانع صدمه سالمند بتواند بنشیند و رفع دیدگی‌های فیزیکی خستگی کند	۱۹
۵	۴	۳/۵	۳/۲۷	۵۶	در شهر دوستدار سالمند رانندگان موبد، قانونمدار، پس از جاگیر شدن سالمند در جای خود حرکت می‌کنند.	۲۶

ث - اندازه‌های انحراف استاندارد، میانگین، میانه و نما براساس میزان وجود ویژگی‌های شهر دوستدار سالمند در تهران

کمترین انحراف استاندارد ۰,۴۸ مربوط به گویه چهار است و توافق بالایی بین داوران در این مورد وجود دارد. بیشترین رقم انحراف استاندارد ۱,۴۷ متعلق به گویه ردیف ۷ است که بر نقش خانواده در تحقق سالمندی فعال تأکید دارد. بالاترین میانگین برای گویه یک با رقم ۳,۱۹ و پایین‌ترین رقم میانگین ۱,۲۱ از ۵ مربوط به گویه چهار است. و این یعنی حداقل حمایت از سالمندان به عنوان قشر آسیب پذیر در سیاست‌گذاری‌ها و ساختارها وجود دارد.

جدول شماره ۵- اندازه‌های انحراف استاندارد، میانگین، میانه و نما براساس میزان وجود ویژگی‌های شهر دوستدار سالمند در تهران

وجود ویژگی در شهر تهران					گویه	شماره ردیف
نما	میانگین	انحراف استاندارد	جمع نمره	میانگین		
۴	۴	۳/۱۹	۱/۲۲	۵۱	در یک شهر دوستدار سالمند سیاست‌گذاری‌ها، خدمات و ساختارها از طریق شناسایی گستره وسیعی از قابلیت‌ها (ظرفیت‌ها) و منابع در بین سالمندان تحقق پیدا می‌کند	۱
۱	۱	۱/۲۱	۰/۴۸	۲۱	در یک شهر دوستدار سالمند سیاست‌گذاری‌ها، خدمات و ساختارها از طریق حمایت از اقشار آسیب‌پذیرتر، تحقق پیدا می‌کند.	۴
۴	۳/۵	۲/۸۱	۱/۴۷	۴۵	سالمندی موفق به عوامل تعیین‌کننده و تأثیرگذار مختلفی که خانواده را احاطه کرده، وابسته است.	۷

ج- اندازه‌های انحراف استاندارد، میانگین، میانه و نمای نظرات داوران در مورد مدت زمان لازم برای عملی شدن راهکار

در خصوص انحراف استاندارد در سطح اقدام و بازه زمانی لازم برای برنامه‌ریزی (کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت) در راند دوم (گام دوم) پژوهش، نکته جالب این است که فاصله کمترین و بیشترین انحراف استاندارد به حداقل رسیده و برابر $0,37 = 0,57 - 0,94$ شده است. این مورد علامتی برای اشباع زودرس آرای داوران است. همان طوری که ملاحظه شده، پرسشنامه‌های راند دوم از ۶۰ به ۲۶ رسیده است. میانگین نیز بین ۱,۴۴ تا ۲,۷۵ از ۳ نمره در نوسان است و نظر داوران روی برنامه‌ریزی میان مدت تا بلندمدت تأکید بیشتری دارد.

راند واپسین

در راند سوم گویه‌ها دسته‌بندی شدند و به صورت شاخص‌های اجتماعی و طراحی شهری درآمدند. شاخص بعداجتماعی تحقق سالمندی فعال (جدیدترین شعار WHO سازمان بهداشت جهانی در سال ۲۰۱۲) را پوشش می‌دهد و شاخص طراحی شهری، ستون فقرات این پژوهش، نیز ابعاد فیزیکی شهر را مطرح می‌کند.

ابتدا به توصیفی از کل جدول ۶ می‌پردازیم و سپس به تفکیک دو شاخص اجتماعی و طراحی شهر سالمند محور نگاهی کوتاه خواهیم داشت.

گویه‌های ردیف ۷ و ۸ به ترتیب با ۰,۰۸ و ۰,۰۷ نمره انحراف استاندارد کوچک ترین رقم این جدول را به خود اختصاص داده اند. بالاترین انحراف استانداردها نیز با رقم ۱/۴۷ و ۱,۴۶ مربوط به گویه یک و گویه ۲۴ است. میانگین ۱,۲۴ از ۵ برای گویه ردیف ۴ کمترین و ۴,۱۹ برای گویه ۲۲ بیشترین مقدار در این جدول است.

در شاخص اجتماعی شهر دوستدار سالمند که گویه‌های ۱ تا ۱۱ جدول زیر را شامل می‌شود، مشاهده می‌کنیم که کمترین انحراف استاندارد ۰,۰۷ و ۰,۰۸ مربوط به این شاخص است، یعنی حداکثر توافق در مورد سالمندی فعال در این شاخص بین داوران وجود داشته است. میانگین ۱,۲۵ و ۲,۸۱ نیز حد بالا و پایین میانگین‌های این شاخص را از ۵ نشان می‌دهد.

جدول شماره ۶ اندازه‌های انحراف استاندارد، میانگین، میانه و نما براساس میزان موافقت داوران با
گویه‌های معرف مختصات شهر دوستدار سالمند

وضعیت کنونی مؤلفه‌ها در تهران				عنوان		شماره گویه
نما	میانه	میانگین	انحراف استاندارد	جمع نمره	مؤلفه‌ها	
۴	۳/۵	۲/۸۱	۱/۴۷	۴۵	حمایت از NGOهای سالمندی	۱
۲	۲	۱/۸۱	۰/۵۴	۲۹	بهره‌گیری از تجارب سالمندان بصورت ناظر افتخاری در نهادها و سازمان‌های وابسته به مدیریت شهری	۲
۲	۲	۱/۶۳	۰/۵۰	۲۶	اخذ نظرات و نظرسنجی از سالمندان در مدیریت شهری و شهر دوستدار سالمند	۳
۱	۱	۱/۲۵	۰/۴۵	۲۰	بهره‌گیری از نیروی کار سالمندان در نگهداری امکانات و تاسیسات شهری (پل عابر مکانیزه، بوستان، زمینهای ورزشی)	۴
۱	۱/۵	۱/۶۳	۰/۸۱	۲۶	تأمین و تجهیز پاتوق‌های سالمندی در سطح محله‌ها	۵
۱	۱	۱/۵	۰/۶۳	۲۴	پرداخت تسهیلات مالی کم‌بهره و بدون بهره برای کسب‌وکار	۶
۱	۱	۰/۵۶	۰/۸۱	۲۵	پرداخت حقوق سالمندی (همانند حقوق بیکاری)	۷
۱	۱/۵	۱/۶۳	۰/۷۲	۲۶	پرداخت تسهیلات متنوع و مستمر به کارت‌های منزلت	۸

مشارکت اجتماعی

اجتماعی (برای تحقق سالمندی فعال)

اجتماعات

توسعه
سازمانی

۳	۲/۵	۲/۱۹	۱/۰۵	۳۵	بهبود تعامل اجتماعی با سالمند (با آموزش شهروندی)	۹
۱	۲	۲/۰۶	۰/۱۰	۳۳	حفظ منزلت سالمند در خانواده (با آموزش شهروندی)	۱۰
۳	۲/۵	۲/۱۲	۱/۰۹	۳۴	آموزش و نظارت بر نهادهای نگهداری از سالمند	۱۱
۱	۰/۵	۱/۸۸	۰/۹۶	۳۰	سرویس بهداشتی سالمنددوست	۱۲
۲	۲	۲/۳۱	۱/۳۵	۳۷	مراکز درمانی و نیمکت سالمند دوست ساختمان‌های	۱۳
۲	۲	۲	۱/۰۳	۳۲	رمپ و پله سالمنددوست اداری و تجاری	۱۴
۲	۲	۲	۰/۸۲	۳۲	تابلوهای گویا و درشت‌نویس	۱۵
۲	۲	۲/۱۳	۰/۸۱	۳۴	تولید کتاب و محصولات فرهنگی سالمنددوست (فونت درشت و ...)	۱۶
۱	۲	۲	۰/۹۷	۳۲	موضوعات متناسب کتابخانه‌ها	۱۷
۲	۲	۲/۱۳	۰/۸۱	۳۴	بازی رایانه‌ای سرگرم‌کننده	۱۸
۲	۲	۱/۷۵	۰/۸۶	۲۸	پیاپیاده‌راه‌های پهن و بدون مانع	۱۹

پناهای شهری

طراحی شهری

۱	۲	۰/۸۷	۰/۸۱	۳۰	کفپوش ایمن و غیرلغزنده پیاده روها	۲۰
۴	۴	۱/۸۷	۰/۸۵	۶۵	روشنایی معابر در شب	۲۱
۵	۴/۵	۴/۱۹	۰/۹۸	۶۷	چراغ راهنمایی طولانی در تقاطع‌هایی که تردد سالمند در آنها زیاد است	۲۲
۱	۲	۱/۹۴	۱/۰۶	۳۱	پل و نرده مناسب و ایمن برای گذر از خیابان به پیاده‌راه و بر عکس	۲۳
۱	۲	۲/۴۴	۱/۴۶	۳۹	جداول کم ارتفاع جوی‌ها و نهرها	۲۴
۳	۳	۰/۸۸	۰/۹۶	۴۶	رمپ استاندارد (ویلچیر رو) و غیر مزاحم	۲۵
۱	۱	۱/۶۳	۰/۹۶	۲۶	سرویس بهداشتی سالمنددوست	۲۶
۲	۲	۲	۰/۸۲	۳۲	آلاچیق و نیمکت سالمنددوست	۲۷
۲	۲	۲/۶۳	۱/۴۱	۴۲	ست‌های ورزشی سالمنددوست	۲۸
۲	۲	۲/۴۵	۱/۰۶	۳۶	مسیر دوچرخه و اسکیت‌سواری جدا از پیاده‌راه	۲۹
۱	۱	۱/۷۵	۱/۰۶	۲۸	پیاده‌راه ایمن در بوستان‌ها	۳۰

مکان‌های گذران اوقات فراغت

بحث و نتیجه‌گیری

در شهر مناسب سالمندان، بوستان‌ها، میداين، فضاهای سبز و معابر عمومی، به گونه ای ساخته می شود که برای استفاده سالمندان مناسب و دارای مراکز ویژه ای برای گذران اوقات فراغت سالمندان باشد و با توجه به نیاز و امکانات منطقه، امکانات ویژه ای در اختیار سالمندان قرار می گیرد. نگاهی گذرا بر شماری از این مختصات داشته باشیم.

پیاده‌روها: از پیاده‌روهایی که با مصالح ساختمانی یا به‌طور کلی بر اثر ساخت و ساز، سال‌ها از دسترسی دور مانده‌اند می‌گذریم. عبور از پیاده‌روها با پستی و بلندی و اختلاف سطح زیاد (گاه بیش از یک متر که به دلیل شیب‌راهه‌های پارکینگ خانه‌ها ایجاد شده) برای مردم عادی نیز مشکل است، چه رسد به سالمندانی که حتی در عبور از پله‌های سی‌سنتی مشکل دارند، بنابراین، به هیچ وجه نمی‌توانند از پیاده‌روهایی ناهموار شهر عبور کنند به‌خصوص پیاده‌روهایی که مغازه‌ها همه جای آنها را اشغال کرده‌اند. چون اغلب سالمندان با انواع مختلف عصا (ساده یا نوع خاص - واکر) راه می‌روند و در نتیجه، برای عبور به عرض بیشتری نیاز دارند.

تقاطع‌ها: عبور از تقاطع‌های بدون چراغ، یا با چراغ چشمک‌زن، یا صرفاً خط‌کشی‌های مسیر پیاده، نظیر کنار میدان‌ها، مثلاً میدان ونک که حتی برای جوانان مشکل است، برای سالمندان عملاً غیرممکن است. عبور از تقاطع‌های چراغ‌داری که زمان آن برای سالمندان، که سرعت کافی ندارند، تنظیم نشده، نیز مشکل است و گاه در حین عبور از تقاطع، چراغ عابر پیاده قرمز می‌شود و ماشین‌ها بی‌درنگ و با سرعت، به راه می‌افتند و موجب وحشت سالمندان می‌شوند.

اتوبوس: سالمندان برای سوار شدن به اتوبوس، که معمولاً صف‌های طولانی دارند و جایگاه کوچک آنها را اغلب جوانان و حتی بچه‌ها اشغال کرده‌اند، نیم ساعت یا بیشتر در صف سرپا می‌ایستند. پله‌های ورودی آنها اغلب بسیار بلند است و سوار و پیاده شدن سالمندان گاه بدون کمک دیگران غیرممکن است. برخلاف کشورهای پیشرفته که چند صندلی اول به سالمندان و معلولان و غیره اختصاص دارد، محل خاصی برای سالمندان در نظر گرفته نشده و در نتیجه آنها در راه‌های طولانی و پرترافیک باید در اتوبوس سرپا بایستند و با حرکات تند اتوبوس، در بزرگ‌راه‌ها به در و دیوار برخورد کنند. متأسفانه این رسم خوب گذشته که جوانان جای خود را به سالمندان می‌دادند، کم‌کم، رنگ باخته و محو شده است.

تاکسی: در ایران تاکسی‌ها در واقع یک مینی‌بوس چهار نفره هستند که مسافران در آن مرتب سوار و پیاده می‌شوند. سالمندان این کار را با کندی انجام می‌دهند، در نتیجه اغلب رانندگان تاکسی ترجیح می‌دهند سالمندان را سوار نکنند، یا اگر سوار کنند فرصت کافی برای پیاده و سوار شدن به آنها نمی‌دهند که گاه باعث زمین‌خوردن سالمندان می‌شود.

مترو: در همه دنیا مترو وسیله‌ای بسیار راحت برای همه گروه‌های سنی است. اما در تهران مترو عملاً برای سالمندان غیرقابل استفاده است. چه در ایستگاه‌هایی که پله برقی دارد و چه در ایستگاه‌هایی که فاقد پله برقی است. در این ایستگاه‌ها تعداد پله‌ها برای رسیدن به سطح خیابان بسیار زیاد است. گاه غیر از پله برقی و پله‌های موازی آن ۳۰ تا ۳۵ پله برای رسیدن از محل فروش بلیط به خیابان وجود دارد، چون در مواردی - مثلاً در ایستگاه میرداماد یا تجریش که چند روز پیش گشوده شد، تعدادی پله برای بالا رفتن و پایین آمدن وجود دارد. بنابراین استفاده از مترو برای

سالمندان مشکل یا غیرممکن می شود، وجود پله برقی هم مشکل را حل نمی کند، چون بسیاری از سالمندان از بالا رفتن و به خصوص پایین آمدن از آن وحشت دارند. وانگهی ایستگاه های مترو، به خصوص ایستگاه های مرکزی بسیار شلوغ است و بالا و پایین رفتن از پله ها و سوار شدن به قطار در این ازدحام برای سالمندان مشکل آفرین است.

خرید: اغلب سالمندان بازنشسته اند و بودجه محدودی برای مخارج روزانه دارند، بنابراین، از فروشگاه های خاص (تعاونی ها و غیره) خرید می کنند. خرید کردن مساوی است با ایستادن در صف طولانی صندوق ها، در حالی که اگر این خرید به سهولت انجام شود خود وسیله ای برای گذران اوقات و نیز ایجاد احساس مفید بودن در آنها خواهد بود.

نیمکت: برای افراد مسن نیمکت هایی که دارای پشت یا تکیه گاه است راحت تر از نوع بدون پشت آن است.

روشنایی خیابان ها و طراحی آن: در بسیاری از مراکز شهری به خصوص در مراکزی که نسبت به دیگر مراکز افراد به امنیت بیشتری احتیاج دارند، مانند پارک ها، مراکز خرید و دیگر مراکز عمومی باید تعداد چراغ های روشنایی بیشتر باشد. طراحی این چراغ ها در سطح شهر به فن آوری طراحی این نوع چراغ ها و وسعت خیابان یا مراکزی که این چراغ ها در آن نصب می شود بستگی دارد.

ساختمان ادارات: مراجعه به ادارات که گاه برای انجام دادن کار شخصی یا کارهای فرزندان و دیگر اقوام، گریزناپذیر می شود، مشکل دیگر سالمندان است. برخورد کارمندان با آنها در اغلب موارد به هیچ وجه مناسب نیست، سالمندان در مراجعه به ادارات از نظر فیزیکی هم مشکل دارند. بالا و پایین رفتن مکرر در میان طبقات برای گرفتن یک امضا یا دستور از یک مسئول برای سالمندان طاقت فرساست. در مواردی هم که در اداره ای آسانسور وجود دارد، معمولاً برای صرفه جویی در طبقات اول تا سوم توقف ندارند یا آسانسور به طبقات زیرزمین، که معمولاً بایگانی و بخش فتوکپی در آنها مستقر است، نمی رود. توقف طولانی آسانسورهای اکثر ساختمان های مسکونی (که اینک اداری شده اند)، خود اغلب اوقات امکان استفاده از آسانسور را از میان می برد.

حال با این توضیحات پرسش آغازین را دوباره به یاد آوریم: آیا در ایران، شهری که به معنای واقعی کلمه در خور و شایسته این نام باشد، وجود دارد؟ و اصولاً تا مناسب سازی اماکن شهرها برای سالمندان چقدر فاصله داریم؟

در یک پژوهش کیفی که به شیوه تحلیل محتوا و به کمک مصاحبه با هدف بررسی دیدگاه های سالمندان ایرانی درباره مفهوم توانمندی که مریم روانی پور و همکاران انجام داده اند، محورهای اصلی به دست آمده عبارت بودند از: احساس استقلال، آگاهی از تغییرات شخصی، سازگاری، رضایت ادراک شده، ایفای نقش و حس کنترل. این پژوهشگران نتیجه گرفتند که ایجاد زمینه حفظ استقلال، ایفای نقش و احساس کنترل بر موقعیت می تواند نوید سالمندی فعال و پرباری را برای این قشر رقم

زند. یافته‌های این پژوهش نیز می‌تواند برای طراحی الگوی توانمندسازی سالمندان ایرانی به کار روند.

ما هنوز معتقدیم آنچه مهم است تنها طولانی کردن دوران زندگی نیست، بلکه باید روی این نکته بسیار مهم متمرکز شد که این سال‌های عمر در نهایت آرامش و با سلامت جسمانی، روانی و اجتماعی سپری شود. براساس تجربه شخصی پژوهشگر با سالمندان و مشاهده و گپ و گفت با آنان و گفته‌ها و نتایج مطالعات کارشناسان، در صورتی که چنین شرایطی به‌وجود نیاید پیشرفت‌های علمی برای تأمین زندگی طولانی‌تر، بی‌نتیجه و مخاطره‌آمیز خواهد بود. بدین معنی که سالمند قدرت ارتباط با فناوری روز را نخواهد داشت و هر روز سطح تعامل آنان با میانسالان، جوانان و کودکان کاهش می‌یابد و از سالمندی فعال دور می‌شوند.

اهمیت شهرهای دوستدار سالمند

یک شهر دوستدار سالمند با بهینه‌سازی بهداشت، مشارکت و امنیت برای ارتقای کیفیت زندگی سالمندان، سالمندی فعال را ترغیب می‌کند. در شهر دوستدار سالمندان، ساختار و خدمات به گونه‌ای ساماندهی می‌شوند که برای کلیه سالمندان، با نیازها و توانایی‌های متفاوت، قابل استفاده و در دسترس باشد. در حقیقت، شهر دوستدار سالمندان به معنی شهر دوستدار سالمندان، کودکان و خانواده‌ها و در واقع شهر دوستدار مردم است.

ویژگی‌های شهر دوستدار سالمند شامل موارد زیر خواهد بود: یک شهر دوستدار سالمند دارای نیمکت عمومی به تعداد کافی و در جای مناسب با شرایط کیفی و امنیتی خوب و سرویس‌های بهداشتی ایمن و قابل دسترسی برای سالمندان است. پیاده‌روهای مناسب با روشنایی کافی، ساختمان‌های عمومی با امکانات کامل برای جابه‌جایی سالمندان، پارکینگ‌های رزرو شده کافی برای سالمندان، تابلوهای اطلاع‌رسانی با ارائه اطلاعات به گونه‌ای قابل فهم و خوانا و فرهنگ شهروندی احترام به سالمندان و آنها را جزئی از خود دانستن از، دیگر شرایط شهر دوستدار سالمند محسوب می‌شوند.

پیشنهادها

مواردی که در متن مقاله آمد در مجموع موجب ناامیدی و دلسردی سالمندان و از دست رفتن اعتماد به نفس آنها می‌شود. آنها ترجیح می‌دهند بیشتر در خانه بمانند و با خطرات خارج از خانه روبرو نشوند. در جامعه‌ای که روز به روز به عده سالمندان افزوده می‌شود مسلماً حل یا حداقل تعدیل مشکلات آنها ضروری است. این امر نیاز به سرمایه‌گذاری زیادی ندارد. در گام آغازین اندکی توجه، پیش‌بینی و مدیریت، کفایت می‌کند. بخشی از اقدامات پیشنهادی مربوط به تسهیل حرکت سالمندان، در ادامه می‌آید (که به نیازهای معلولان جامعه هم پاسخ می‌دهد).

۱. ایجاد امنیت برای عابر پیاده در تقاطع‌ها و در پیاده‌رو خیابان‌های اصلی و پر رفت‌وآمد.
۲. ساخت برنامه‌های فرهنگی در صدا و سیما برای آگاهی جامعه از مسائل و مشکلات سالمندان.
۳. اصلاح و امن کردن پارک‌ها، به‌نحوی که دسترسی و عبور و مرور در داخل آن‌ها مناسب باشد.
۴. استفاده از ظرفیت‌های سالمندان در مدیریت شهری. نظیر اداره و نگهداری بوستان محله‌ها (تجربه چین).
۵. اداره کتابخانه‌ها و دیگر امکانات شهری بسته به تجربه و تخصص آنان.
۶. برگزاری برنامه‌هایی به مناسبت‌های خاص با هدف تقدیر از مسن‌ترین شهروندان شهر تهران در هفته سالمند.
۷. اولویت دادن به مناسب‌سازی این اماکن؛ حمایت و توسعه پژوهش در زمینه سالمندان در شهر تهران بر حسب مناطق و حتی محله‌های مختلف.
۸. شادسازی محیط بوستان‌های شهر تهران از طریق بهبود نور، صدا و فضا، مطابق با زمان‌های ویژه و مناسب‌سازی فضاهای شهر برای حضور گروه‌های خاصی مانند کودکان، معلولان، سالمندان و ...
۹. ایجاد باشگاه‌های (کلوپ) سالمندی روزانه برای سالمندانی که ساعات روز را در منزل تنها هستند و با این امکان چند ساعتی از روز را در کنار همسالان خود سپری می‌کنند

منابع

فارسی

- احمدی، س. (۱۳۷۹). جامعه‌شناسی و سالخورده‌گی، مجموعه مقالات سالمندی. گروه بانوان نیکوکار، سال اول جلد ۲.
- بیرو، آ. (۱۳۷۰). فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه باقر ساروخانی، تهران، نشر کیهان.
- بهروزفر، ف. (۱۳۷۹)، شناخت مشخصات محیطی متناسب با سالمندان، صفحه شماره ۳۱، جلد دهم.
- پاکزاد، ج. (۱۳۸۴). راهنمایی طراحی فضاهای شهری در ایران. ناشر شرکت طرح و نشر پیام سیما.
- حبیبی، ع. (۱۳۸۵). ارتباط کیفیت زندگی با فعالیت‌های جمعی در سالمندان غرب تهران. مجموعه مقالات سومین کنگره بررسی مسائل سالمندی در ایران و جهان. تهران.
- دفتر برنامه ریزی عمرانی وزارت کشور - مرکز مطالعات برنامه ریزی شهری (۱۳۸۱)، برنامه ریزی و مدیریت شهری، مسائل نظری و چالشهای تجربی، تهران: انتشارات سازمان شهرداریهای کشور.
- رجائی ابرقوئی، ف. (۱۳۸۱)، محل سکونت سالمندان و ارائه پیشنهادات آن، بررسی مسائل سالمندی در ایران و جهان، ص ۶۷-۷۲، تهران: انتشارات کتاب آشنا.
- رفیعی، ف. (۱۳۸۸). ارتقاء کیفیت فضاهای شهری با تأکید بر حضور سالمندان مطالعه موردی پارک خلدبرین شیراز. دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه علم و صنعت ایران.
- روانی‌پور، م؛ صالحی، ش؛ طالقانی، ف؛ عابدی، ح. ع. (۱۳۸۷). توانمندی در دوران سالمندی: یک بررسی کیفی. مجله روانپزشکی و روانشناسی بالینی ایران، سال چهاردهم، شماره ۴.
- سراپی، ح. (۱۳۸۲). مقدمه‌ای بر نمونه‌گیری در پژوهش، تهران، انتشارات سمت.
- شایبر چیم، ج / (۱۳۷۹). مدیریت شهری، خط مشی‌ها و نوآوری‌ها در کشورهای در حال توسعه، ترجمه پرویز زاهدی، شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری.
- علی‌پور، ف. (۱۳۸۸). بررسی رابطه حمایت اجتماعی و کیفیت زندگی سالمندان منطقه ۲ تهران. دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی.

- ظابطیان، ا. (۱۳۸۸). شاخص‌های مناسب‌سازی فضاهای شهری دوستدار سالمند با استفاده از رویکرد مشارکتی. بنیاد مسکن، نشریه مسکن و محیط روستا، شماره، ۷۱۱ ص ۶۰-۲۸.
- علائی حسینی، م. (۱۳۷۹)، نگاهی به نقش و جایگاه سالمندان در اجتماع، مجموعه مقالات سالمندی (جلد دوم- مسایل اجتماعی و محیط زندگی در سالمندی)، ص ۲۳۵-۲۴۲، تهران: گروه بانوان نیکوکار.
- فروغان، م.، علی اکبر کامرانی، ا. (۱۳۸۱)، بررسی مسائل سالمندی در ایران و جهان، تهران: انتشارات کتاب آشنا.
- فرهادی، ا. (۱۳۸۹). بررسی تاثیر اجرای برنامه آموزش شیوه زندگی سالم بر کیفیت زندگی سالمندان. دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی.
- کلانتری، خ. (۱۳۸۹). پردازش و تحلیل داده‌ها در تحقیقات اجتماعی- اقتصادی. تهران، چاپ چهارم. فرهنگ صبا.
- کلر کوپر، م؛ کاولین، ف. (۱۳۸۰). ترجمه سعیدی رضوانی. فضای شهری مناسب برای سالمندان. ماهنامه شهرداریها، شماره ۳۲، ص ۵۵-۶۰.
- مدنی پور، ع. (۱۳۸۴). طراحی فضای شهری (نگرشی بر فرایند اجتماعی - مکانی). ترجمه‌ی فرهاد مرتضایی. تهران: شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری. چاپ دوم.
- مرکز آمار ایران. سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵.
- میرزایی، خ. (۱۳۸۸). پژوهش، پژوهش‌گری و پژوهش‌نامه‌نویسی. جلد اول. انتشارات جامعه‌شناسان.
- میرزایی، م؛ شمس قهفرخی، م. (۱۳۸۶). جمعیت‌شناسی سالمندان در ایران براساس سرشماری‌های ۱۳۸۵-۱۳۳۵. تهران: فصلنامه سالمند، دوره دوم، شماره ۵.
- نوذری، ش. (۱۳۸۶). جایگاه فضاهای باز محله‌های مسکونی در روابط اجتماعی سالمندان. تازه‌های ساختمان و مسکن، شماره ۳۲، جلد ۱۱، ص ۳۷-۴۶.

انگلیسی

- **Active ageing: a qualitative study in six.** Caribbean countries. Ageing & Society 30, 2010, 79-101. f Cambridge University Press 2009
- **Age Friendly NYC** (2009). Council of city of The new York
- **Arnestein, sherry.A,** (1995), **lader of citizen of participation, classic Reading in urban planning an Introduction,** Graw Hill.
- **Beil, Anders.** (2000). "**Factors Promoting cooperation in the laboratory in -common pool resurce dilemmes...**", P36.

- Bulding, Britain's. (2009). **future Building a society for all ages**, government HM
- **Global age-friendly cities: a guide** (2007). World Health Organization, ISBN 978 92 4 154730 7
- <http://www.sedaghatnews.ir/Pages/News-5397.html>
- <http://oldregion4.tehran.ir>
- Phillips, David R. (2000). **Ageing in the Asia-PacificRegion Routledge**, advances in Asia-Pacific studies
- **United Nations Population Division**. (2007). world Population Ageing. New York.

Archive of SID